

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.15>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ В СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Андріїв В.,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка,
ORCID: 0000-0001-9118-763X
e-mail: avm2009@ukr.net*

Сіньова Л.М.
*кандидат юрид. наук,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка,
ORCID: 0000-0002-5514-3549
e-mail: sinyova@ukr.net*

Андріїв В., Сіньова Л.М. Міжнародно-правові засоби забезпечення соціальних стандартів в сфері прав людини.

В статті розглядаються особливості правової регламентації міжнародно-правових засобів забезпечення соціальних стандартів в сфері прав людини. Висловлена думка, що універсалізація міжнародних стандартів з прав людини та їх трансформація в національному праві, характеризує сучасний етап позитивного процесу розвитку міжнародного співробітництва в сфері прав людини.

З'ясовано, що до міжнародно-правових засобів, призначених для забезпечення і захисту основних прав людини відносять міжнародно-правові акти, міжнародні органи по спостереженню, контролю за дотриманням основних прав людини та по захисту цих прав. В процесі дослідження проаналізовано міжнародні процедури та механізми у сфері забезпечення прав людини.

Констатовано, що міжнародні процедури – це порядок та методи вивчення інформації про порушення прав людини та реагування на результати такого вивчення, а контрольні механізми являють собою певні організаційні структури. Особливе місце серед міжнародно-правових засобів, призначених для забезпечення і захисту основних прав людини займає контрольний механізм ООН. Він створений з метою сприяння імплементації розроблених та схвалених Генеральною Асамблеєю ООН універсальних міжнародних актів у сфері забезпечення основних права і свобод людини.

Зазначено, що міжнародні процедури є найпоширенішим засобом забезпечення зобов'язань у сфері прав людини. Найбільш типовими серед них є розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини, доповідей держав про виконання ними своїх зобов'язань, а також розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини скарг, петицій, звернень окремих груп порушення їх прав.

На основі аналізу наукових точок зору та законодавства, автори приходять до висновку, що суть міжнародно-правових засобів забезпечення соціальних стандартів у сфері прав людини полягає в створенні й реалізації системи міжнародних норм, механізмів та інституцій, що гарантують дотримання, захист і розвиток соціальних прав людини.

Ключові слова: права людини, соціальні права, соціальні стандарти, міжнародні соціальні стандарти, європейське законодавство, міжнародні акти з прав людини.

Andriyiv V., Sinyova L.M. International legal means of ensuring social standards in the field of human rights.

The article examines the features of the legal regulation of international legal means of ensuring social standards in the field of human rights. The opinion is expressed that the universalization of international human rights standards and their transformation in national law characterizes the current stage of the positive process of development of international cooperation in the field of human rights.

It was found that international legal means intended for ensuring and protecting fundamental human rights include international legal acts, international bodies for monitoring, controlling compliance with fundamental human rights and for protecting these rights. In the process of the study, international procedures and mechanisms in the field of ensuring human rights were analyzed.

It was stated that international procedures are the procedure and methods for studying information about human rights violations and responding to the results of such study, and control mechanisms are certain organizational structures. A special place among international legal means intended for ensuring and protecting fundamental human rights is occupied by the UN control mechanism. It was created to facilitate the implementation of universal international instruments developed and approved by the UN General Assembly in the field of ensuring fundamental human rights and freedoms.

It is noted that international procedures are the most common means of ensuring obligations in the field of human rights. The most typical among them are the consideration by competent bodies provided for by international treaties in the field of human rights of reports of states on their fulfillment of their obligations, as well as the consideration by competent bodies provided for by international treaties in the field of human rights of complaints, petitions, appeals of individual groups about violations of their rights.

Based on the analysis of scientific points of view and legislation, the authors conclude that the essence of international legal instruments for ensuring social standards in the field of human rights is the creation and implementation of a system of international norms, mechanisms and institutions that guarantee the observance, protection and development of social human rights.

Key words: human rights, social rights, social standards, international social standards, European legislation, international human rights instruments.

Постановка проблеми. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права у сфері прав людини формують певні міжнародно-правові стандарти. Безперечно, що внутрішньодержавне право покликане створити умови для їх дотримання, водночас держави повинні тісно співпрацювати з метою виконання взятих на себе зобов'язань. Обов'язковість принципу співробітництва зафіксована у низці статей Статуту ООН [1]. В ст. 1 серед цілей ООН названо здійснення міжнародного співробітництва в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру у здійсненні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без ознак раси, статі, мови та релігії. Аналогічні положення закріплені і в ст. 55 Статуту, а ст. 56 передбачає, що всі члени зобов'язуються вживати спільні й самостійні дії в співробітництві з Організацією для досягнення цілей, зазначених у статті 55, що вказує на значну кількість міжнародно-правових заходів забезпечення зобов'язань з прав людини.

Стан дослідження: дослідження національних та міжнародних соціальних стандартів здійснювали такі науковці, як: М.М. Антонович, В.А. Багрій, С.І. Запара, В.Л. Костюк, О.Л. Кучма, Л.Ю. Малюга, С.М. Синчук, О.І. Ромців, О.В. Тищенко, Г.І. Чанишева, В.І. Щербина, М.М. Шумило та деякі інші. Проте певні аспекти цієї проблеми залишаються поза увагою науковців і потребують детального вивчення.

Метою статті є виявлення особливостей міжнародно-правових засобів забезпечення соціальних стандартів в сфері прав людини.

Виклад основного матеріалу. На етапі становлення міжнародного співробітництва в сфері прав людини кількість міжнародних стандартів зростала, однак вони не завжди забезпечували належний контроль за їх дотриманням. В сучасних умовах при розробці міжнародних стандартів в сфері прав людини, практично завжди передбачаються відповідні контрольні механізми та процедури. Крім цього, універсалізація міжнародних стандартів з прав людини та їх трансформація в національному праві, характеризує сучасний етап позитивного процесу розвитку міжнародного співробітництва в сфері прав людини.

Міжнародні процедури та механізми часто ототожнюють, що не зовсім правильно. Процедури – це порядок та методи вивчення інформації про порушення прав людини та реагування на

результати такого вивчення. Контрольні механізми являють собою певні організаційні структури. Це можуть бути колективні органи або одноосібні доповідачі, які вивчають проблеми тематично-го характеру чи ситуації в окремих країнах.

М. Антонович, досліджуючи проблематику міжнародної системи захисту прав людини, зазначає, що серед міжнародних механізмів захисту прав людини можна виділити: міжнародні органи, які діють у межах угод з прав людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів і приймають загальні рекомендації; міжнародні несудові органи для контролю за дотриманням угод щодо прав людини; міжнародні юрисдикційні органи несудового чи судового характеру щодо захисту прав людини, які виносять обов'язкові рішення і можуть забезпечити виконання цих рішень [2, с. 37].

До міжнародно-правових засобів, призначених для забезпечення і захисту основних прав людини, на думку О.І. Ромціва відносять: міжнародно-правові акти, які вміщують правила діяльності, формулюють права і обов'язки відповідних суб'єктів, а також міжнародні документи, які не завжди містять норми, правила поведінки, а також безпосередньо не формулюють права і обов'язки; міжнародні органи по спостереженню, контролю за дотриманням основних прав людини та по захисту цих прав [3, с. 168].

Особливе місце серед міжнародно-правових засобів, призначених для забезпечення і захисту основних прав людини займає контрольний механізм ООН. Він створений з метою сприяння імплементації розроблених та схвалених Генеральною Асамблеєю ООН універсальних міжнародних актів у сфері забезпечення основних права і свобод людини.

Функції та повноваження органів Організації Об'єднаних Націй у сфері прав людини є досить різноманітними. Вони приймають рекомендації, виносять рішення, організують міжнародні конференції, готують проекти конвенцій, проводять дослідження, надають консультативну та технічну допомогу окремим країнам. В необхідних випадках, здійснюють контрольні функції за дотриманням державами взятих на себе зобов'язань, згідно Статуту ООН та у відповідності з міжнародними угодами.

Відповідальність за виконання функцій ООН стосовно дотримання основних прав і свобод людини покладено на Генеральну Асамблею, а також на Економічну та Соціальну Раду (ст. 60 Статуту). Повноваження Генеральної Асамблеї у сфері прав людини визначено у ст. 13 Статуту ООН, де зазначено, що Генеральна Асамблея організує дослідження та надає рекомендації з метою сприяння міжнародному співробітництву в галузі політики й заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, міжнародному співробітництву в галузі економічної та соціальної культури, освіти, охорони здоров'я, реалізації прав людини й основних свобод [1].

Генеральна Асамблея відповідно до ст. 22 Статуту ООН, має повноваження засновувати такі допоміжні органи, які вона вважатиме за необхідні для здійснення своїх функцій. Відповідно до Статуту ООН, разом з Генеральною Асамблеєю відповідальність за виконання функцій ООН у сфері прав людини покладено на Економічну та Соціальну Раду, яка працює під керівництвом Генеральної Асамблеї. Для виконання покладених на неї функцій, Економічна та Соціальна Рада створює спеціальні комісії (ст. 68 Статуту). Так, відповідно до положень зазначеної статті, створені та активно функціонують Комісія з прав людини, Комісія щодо становища жінок та Підкомісія з питань попередження дискримінації та захисту меншин, робота яких стосується виключно прав людини.

Міжнародні процедури є найпоширенішим засобом забезпечення зобов'язань у сфері прав людини. Найбільш типовими є: а) розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини, доповідей держав про виконання ними своїх зобов'язань; б) розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини скарг, петицій, звернень окремих груп порушення їх прав; в) вивчення та розслідування ситуацій стосовно порушення прав людини.

Розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини, доповідей держав про виконання ними своїх зобов'язань. Такі доповіді можуть надходити від держав та міждержавних делегацій. Відповідно до міжнародних угод, в держави виникає обов'язок надання доповіді спеціальному компетентному органу про виконання нею своїх зобов'язань в сфері прав людини. Підсумком розгляду відповідної доповіді є вироблення положень рекомендаційного характеру. Слід зазначити, що рекомендації містять загальні зауваження і не передбачають спеціальних обов'язкових заходів.

Ст. 16 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року також передбачає надання державами-учасницями доповідей про вжиті ними заходи для досягнення прав, визнаних у цьому Пакті. У свою чергу Генеральний секретар ООН, може передавати отримані доповіді Комісії з прав людини ООН примірники доповідей або будь-які відповідні частини доповідей держав-учасниць цього Пакту для розгляду та надання рекомендацій спеціалізованим установам.

Також слід зазначити, що Комітет міністрів закордонних справ держав-членів Ради Європи, серед інших своїх функцій розглядає рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи - консультативного органу, який не має законодавчих повноважень, та приймає політичні рекомендації урядам країн-членів. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи набувають чинності лише стосовно країн, що їх ратифікували.

Розгляд компетентними органами, передбаченими міжнародними договорами у сфері прав людини скарг, петицій, звернень окремих груп порушення їх прав. Петиції окремих осіб в міжнародні несудові органи бувають двох видів: петиції-думки і петиції-скарги. Петицією-думкою є повідомлення фізичної особи, що містить інформацію про порушення прав людини, яке не зобов'язує міжнародну організацію розглянути це повідомлення по суті. Організація може взяти до уваги та розглянути таку петицію, але може її й не розглядати.

На відміну від петицій – думок, петиції-скарги передбачають обов'язок міжнародної організації розглянути їх у порядку, передбаченому відповідним міжнародним договором. До таких договорів, належать Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Факультативний протокол щодо нього 1966 року, Американська конвенція про права людини 1969 року.

Процедури забезпечення прав людини, пов'язані з розглядом індивідуальних скарг, передбачено також і Американською конвенцією з прав людини 1969 року. Скарги можуть розглядатися Міжамериканським судом з прав людини та спеціальним органом – Міжамериканською комісією з прав людини. Петиції зі скаргами про порушення Конвенції можуть надсилатися будь-якою особою чи групою осіб, будь-якою неурядовою організацією, які є законно визнаними в державі-члені організації.

Розгляд індивідуальних скарг передбачено і у Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. Після прийняття Протоколу № 11 до Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, петиції можуть направлятися безпосередньо до Європейського суду з прав людини.

Як стверджують деякі дослідники, механізм захисту прав і свобод людини та громадянина тлумачиться в юридичній літературі по-різному: як система й комплекс послідовних дій, спрямованих на захист прав людини та громадянина; як складова механізму забезпечення прав людини, що являє собою заходи, спрямовані на відновлення порушених прав; як система органів, засобів, закріплених у Конституції, що забезпечують найбільш повний та ефективний захист прав і свобод людини та громадянина [4, с. 54].

Міжнародні механізми захисту прав людини забезпечують виконання міжнародних угод та передбачають заходи, необхідні для належного виконання зобов'язань. Якщо під час контрольних перевірок виявляється, що сторона винна у порушенні договору, вона може нести відповідальність. Міжнародні механізми можуть бути договірними та недоговірними. У разі договірних механізмів уповноважена сторона наділена правом розглядати скарги держав, а також скарги окремих осіб на держави. До договірних механізмів можна віднести діяльність Комітету з прав людини на підставі Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Факультативного протоколу до нього № 1, а також Міжамериканську комісію з прав людини.

Розгляд індивідуальних скарг в Європейському суді з прав людини. Діяльність Європейського Суду з прав людини є яскравим прикладом дії договірного механізму. У Європейському Суді передбачено процедуру розгляду індивідуальних скарг.

Європейський суд, як стверджують деякі науковці, є однією із основних міжнародних правозахисних інституцій загальноєвропейської системи захисту прав людини. Рішення й рекомендації Європейського суду впливають на становлення, реформування та модернізацію сучасних національних правозахисних систем, на практичне застосування європейських правових стандартів у прийнятті рішень національними судами [5, с. 237].

Відповідальність за виконання функцій ООН стосовно дотримання основних прав і свобод людини покладено на Генеральну Асамблею, а також на Економічну та Соціальну Раду (ст. 60

Статуту ООН), яка діє під її керівництвом. Повноваження Генеральної Асамблеї у сфері прав людини визначено у ст. 13 Статуту ООН.

Для виконання покладених на неї функцій, Економічна та Соціальна Рада створює спеціальні комісії (ст. 68 Статуту). Так, відповідно до положень зазначеної статті, створені та активно функціонують Комісія з прав людини, Комісія щодо становища жінок та Підкомісія з питань попередження дискримінації та захисту меншин, робота яких стосується виключно прав людини.

Прикладом недоговірного механізму міжнародного захисту прав людини є діяльність Верховного комісара ООН з прав людини та діяльність Комісара Ради Європи з прав людини.

Верховний комісар ООН з прав людини, як стверджують деякі дослідники, призначається Генеральним секретарем Організації та затверджується Генеральною Асамблеєю з належним урахуванням принципу географічної ротації на чотири роки з можливістю продовження ще на один строк. Резолюцією 48/141 Верховного комісара було визнано посадовою особою ООН, яка під керівництвом та егідою Генерального секретаря несе основну відповідальність за діяльність Організації в галузі прав людини, виконує обов'язки в межах загальної компетенції, повноважень та рішень Генеральної Асамблеї, Економічної та Соціальної Ради, а також Комісії з прав людини (з 2006 р. Рада з прав людини). Таким чином, можливості Верховного комісара обмежуються колом повноважень вищезгаданих органів. Водночас Верховний комісар має право надавати рекомендації компетентним органам системи ООН в галузі прав людини з метою сприяння ефективному заохоченню та захисту всіх прав людини [6, с. 728].

У 1999 році Комітет міністрів Ради Європи ухвалив резолюцію (99)50 «Про Комісара з прав людини Ради Європи» [8]. Як зазначає Я.В. Лазур, відповідно до цього документа Комісар є несудовим органом, який повинен сприяти ефективному дотриманню прав людини, а також надавати державам-членам сприяння у здійсненні Радою Європи стандартів у сфері прав людини; сприяти освіті та підвищенню обізнаності громадськості у сфері прав людини в державах-членах, що входять до Ради Європи; визначити можливі недоліки в законодавстві та практиці його застосування у сфері прав людини; сприяти діяльності національних інститутів омбудсмена та інших структур з прав людини, а також надавати рекомендації та інформацію, що стосуються захисту прав людини в усьому регіоні [9, с. 123]. Комісар тісно співпрацює з національними омбудсменами, національними правозахисними установами та іншими структурами, на яких покладено функції щодо захисту прав людини. У країнах, де немає таких структур, комісар сприяє їх створенню та ефективному функціонуванню [7, с. 127].

Висновки. Суть міжнародно-правових засобів забезпечення соціальних стандартів у сфері прав людини полягає в створенні й реалізації системи міжнародних норм, механізмів та інституцій, що гарантують дотримання, захист і розвиток соціальних прав людини. В даному випадку, мова йде про міжнародні процедури та механізми у сфері забезпечення прав людини, які спрямовані на забезпечення гідного рівня життя, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, праці та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статут ООН. Статут від 26.06.1945. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U>.
2. Антонович М. М. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України. *Право України*. 2007. № 3. С. 37–41.
3. Ромців О. І. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Аналітичне-порівняльне правознавство* / редкол.: Ю.М. Бисага (голов. ред.), В.В. Заборовський, Д.М. Белов, С.Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2023. № 6. С. 168–172.
4. Митник О. В. Роль Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6, т. 1. С. 53–57.
5. Хитра А.Я., Дащак Я. О. Особливості процедури розгляду звернень у Європейському суді з прав людини в кримінальних провадженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 235–243.
6. Реньов Є.В. Верховний комісар ООН з прав людини у системі правозахисту. *Електронне наукове фахове видання. «Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 728–730. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/176.pdf.

7. Про Комісара з прав людини Ради Європи. Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 07.05.1999. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU99027>.
8. Лазур Я. В. Захист прав людини у публічному управлінні: євроінтеграційний контекст: *монографія*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 164 с.